

музикотерапія вивчається в рамках самостійного тематичного розділу (О. А. Федій); у Запорізькому національному університеті для студентів педагогічних спеціальностей створений сучасний курс „Соціально-психологічна реабілітація засобами музики (музикотерапія)» (Г. В. Локарева). Проводяться науково-практичні конференції з музикотерапії як соціально-психологічної реабілітації (м. Запоріжжя) та навчально-методичні семінари з музичної психології та музикотерапії для вчителів музики і практичних психологів загальноосвітніх закладів (Б. М. Грицишин, м. Івано-Франківськ, Обласний інститут післядипломної педагогічної освіти); запроваджений міжнародний проект гармонійного розвитку людини в процесі пізнання нею світу та його законів через музикотерапевтичну медико-педагогічну технологію „Гармонія інтелекту і здоров'я «ПіснеЗнайка»» (м. Київ, 2002 р.).

Отже, впровадження вокалотерапії створює оптимальні умови на відтворення та корекції фізичного стану майбутнього вчителя, впливає на емоційну функцію організму, на підвищення професійного рівня майбутнього вчителя.

Література

1. Гриньова В.М. *Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти)*. – Харків, 1998. – 399с.
2. Діоген Лаэртский *О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов*. – М.: Наука, 1979. – 351с.
3. Петрушин В. И. *Музыкальная психология*. – М.: Владос, 1997. – 383с.

УДК 784.71.036(=161.2)

Чедрик В. Ю.

СТРІЛЕЦЬКА ПІСНЯ ЯК ПЕРШОДЖЕРЕЛО УКРАЇНСЬКОГО БАРДІВСЬКОГО МИСТЕЦТВА

В статтє представлен краткий обзор музыкального наследия украинских композиторов - сечевых стрельцов. Рассматривается история создания УСС, зарождение и развитие украинской бардовской песни, ее популярности и значение. Стрелецкие песни своим языком, содержанием и духом стали частью духовного возрождения украинского народа.

Ключевые слова: *украинские сечевые стрельцы, композиторы-песняры, песня - символ освободительной борьбы, песня-реквием, «Слова и музыка УСС», тематический материал произведений крупной формы.*

This article provides a brief overview of the musical heritage of Ukrainian composers - Sich riflemen. Consider the history of the USS origin and development of Ukrainian bard, its popularity and importance. Shooting a song in their language, content and spirit are part of the spiritual revival of the Ukrainian people.

Keywords: *Ukrainian Sich-riflemen, composers-pesnyary, song - a symbol of the liberation struggle, the song-requiem "Words and Music of USS", thematic material big compositions.*

Перелік імен українських композиторів, що жили і творили на початку ХХ століття, в навчально-методичній літературі, на жаль, обмежується лише прізвищами учнів і послідовників М.В.Лисенка, котрі жили в Україні. Проте сьогодні стає очевидним брак інформації про велику плеяду композиторів, імена яких були під забороною тоталітарним режимом. У першу чергу, це митці, котрі з проголошенням радянської влади на території України з різних причин були вимушені емігрувати за кордон.

Українська культура означеного періоду розвивалась у складних історичних і соціальних умовах. Перша російська революція 1905 року ознаменувала величезне піднесення народно-визвольних сил, значною мірою вплинула як на політично-економічне, так і на духовне життя України.

На початку ХХ століття в Західній Україні помітно зростали визвольні тенденції, посилювався суспільно-демократичний рух. Ще до початку війни 1914 року в Галичині виникали спортивні організації та напіввійськові формування молоді. З 1912 року, коли ситуація в Європі ставала все напруженішою, справою військової підготовки стали займатися ширші громадські кола. Пожвавлювалася діяльність «Січей», «Соколів», стрілецьких товариств, організовувались військові курси, з'являлася відповідна військова література. З мети цієї підготовки не робилось ніякої таємниці. Журнал українського студентства «Відгуки» (Львів) писав на початку 1913 року: «Мусимо пам'ятати, що гарантією нашого існування й повного розвитку українського народу може бути тільки власна держава. Щоб її створити, ми мусимо завжди бути готові до бою». До з'їзду, що відбувся у Львові наприкінці червня 1914 р., у 100-ліття від дня народження Тараса Шевченка, зібралося кільканадцять тисяч «січовиків», «соколів» і півтисячі членів стрілецьких організацій.

28 липня 1914 року Австрія оголосила війну Сербії. За кілька днів, 2 серпня, позапартійна «Головна Українська Рада» у Львові доручила окремій військовій комісії організацію легіону добровольців, для якого згодом було прийнято назву «Українські Січові Стрільці» [1,с.15].

Склад УСС за віком був чи не наймолодшою військовою формацією в часи першої світової війни. Її членами були студенти університетів та учні вищих гімназійних класів. Майже всі вони до того часу співали в хорах, дехто мав і музично-теоретичну підготовку і вмів грати на інструментах, зокрема на досить популярній тоді гітарі. Існував досить великий стрілецький духовий оркестр, який під кінець 1915 р. мав у своєму складі 30 членів [2,с.25]. У 1916 році був організований струнний квартет, у складі якого були Антін Баландюк, Ярослав Барнич, Михайло Гайворонський, Роман Лесик [5,с.17-18]. У стрілецькому товаристві знайшлися й добрі диригенти, котрі вже мали досвід у керуванні хором і оркестром. Стрільців з поетично-письменницьким хистом було ще більше, і саме їх творчість була головним джерелом натхнення для стрілецької музи. Не випадково саме тоді розпочинається прекрасна сторінка українського барду – зародження стрілецької пісні, яка пов'язана з іменами М. Гайворонського, Л. Лепкого, Р. Купчинського, С. Чарнецького, Я. Ярославенка,

котрі заклали основи української естради. Стрілецька пісня стала її золотим фондом [3,с.11].

Стрілецька пісня, воістину документ епохи, досягла справді високого рівня, пройшовши через усі перепони – страх, голод, репресії, депортації, зруйнування стрілецьких могил і передалася нам як пам'ять про наше минуле, про нашу історію. Вона не має аналога ні у світовій, ні в українській військовій поезії та музиці. Виплекана на козацьких та народних традиціях, вона увібрала в себе мужність і героїзм січовиків, сподівання на кращу долю та віру в перемогу [4,с.69].

Драматичні події початку ХХ ст., стрілецькі походи та бої відбилися окремою сторінкою в українській музиці. Це унікальне явище великого творчого сплеску в лавах січового стрілецтва, у якому виявилася ціла плеяда обдарованих композиторів-піснярів, а також високий потенціал творчого співочого середовища, для якого кращі стрілецькі пісні стали духовним надбанням і формою масового самовияву. Сьогодні сміливо можна стверджувати, що стрілецька пісня - свого роду тогочасна естрада, український бард високомистецького рівня [6].

Мелодії таких пісень, як «Чуєш, брате мій», «Гей, видно село» Л. Лепкого, «Човен хитається», «Зажурились галичанки», «Мав я раз дівчиноньку» Р. Купчинського, «Їхав стрілець на війноньку», М. Гайворонського, «Гей ви стрільці січовії», «Гей, там на горі січ іде» К. Гутковського, «Ой у лузі червона калина» С. Чарнецького, «Сусідка» облетіли весь світ і стали народними.

Окремо варто зупинитись на передісторії стрілецьких пісень, коли виникли два шедеври, на яких слід звернути увагу окремо. Вони виникли ще до створення Легіону УСС, але згодом не тільки утвердилися в його репертуарі, але зайняли виняткове місце. Йдеться про «Ой у лузі червона калина» Степана Чарнецького. Зв'язок її тексту і мелодії з народними піснями беззаперечний (частина тексту прямо перенесена з історичної пісні «Розлилися круті бережечки», а в мелодії є деякі спільні риси з піснею «Ой зацвіла червона калина»). Власне народно-пісенні риси стали причиною її незвичайної популярності. За словами Дмитра Палієва, в цій пісні викристалізувалася уся програма українських січових стрільців. Цю пісню прийняли стрільці за свій гімн. У часи першої світової війни вона стала піснею - символом визвольної боротьби [2,с.24].

Авторами другої пісні були брати Лепкі. Вірш «Журавлі» написав Богдан Лепкий у Кракові восени 1910 року. Музику до нього створив його брат Лев напередодні першої світової війни. Вже під час Карпатської кампанії (1915) пісня «Чуєш, брате мій» поширилася між стрільцями і стала однією з найбільш улюблених пісень. Її співали не тільки в Україні, а і на Кубані. Згодом вона помандрувала аж на Соловки і стала однією з найулюбленіших пісень соловецьких українських засланців. Я. Михальчишин писав: «Підсумовуючи всю діяльність поета, журналіста і композитора, слід сказати: коли б Левко Лепкий (разом з Богданом Лепким) не написав нічого більше, окрім пісні «Чуєш, брате мій» то і цього вистачило б, щоб його ім'я не померло і не зникло з історії української музичної культури» [6]. У гармонізації М. Колесси січові

стрільці співали її в хвилини жалоби і туги. Цю мелодію гармонізували для різних типів хору Ф. Колесса, К. Стеценко, О. Кошиць, А. Авдієвський. Цю пісню, як прощальну, виконували над могилами полеглих в бою усусів та воїнів УГА. Це пісня-реквієм. Звідси і традиція в Україні: «Чуєш, брате мій» співають над відкритими могилами видатних діячів мистецтва та культури.

Деякі стрілецькі пісні мають характер колективної творчості, де не один, а кілька авторів залучались до складення тексту чи виспівання мелодій. У деяких піснях взагалі неможна було уточнити автора. У збірнику «Сурма», виданому у Львові 1922-го року, біля багатьох пісень стоїть характеристична інформація: «Слова УСС» чи «Слова і музика УСС». Збірна колективна творчість залишила свій слід і на авторських піснях. Від зародження теми і перших мотивів пісень стрілецьке товариство сприймало їх і редагувало на свій лад. У такий спосіб стрілецькі пісні проходили той самий процес удосконалення і узагальнення, що його проходять народні пісні. Різниця була тільки в тому, що стрілецькі пісні проходили цей процес набагато швидше [2,с.26].

Досліджуючи збірки стрілецьких пісень, бачимо, що в них, неначе в літописі, записано багато фактів, дат і місцевостей, пов'язаних з історією УСС. Записані й імена популярних старшин і стрільців. Цікаво, що знайомство з угорськими піснями й танцями в часи перебування стрілецтва на Закарпатті залишила свій слід у використанні синкопованих ритмів, що їх зустрічаємо в кількох стрілецьких піснях, зокрема у всесвітньовідомій «Сусідці».

У піснях віддзеркалені різні події, обставини і настрої. За змістом і призначенням стрілецькі пісні можна поділити на чотири групи: бойові і патріотичні, жалібні, любовні, жартівливі.

У музиці стрілецьких пісень віддзеркалюється вплив різних течій. Головною з них була народна пісня, особливо західноукраїнська. Іншою, не менш важливою, була хорова література давньої галицької пісні, для якої власне таким прикметним був склад чоловічого квартету. На цій літературі, на творах Михайла Вербицького, Івана Лаврівського, Сидора Воробкевича, Віктора Матюка, Остапа Нижанківського та інших композиторів великою мірою вироблявся мистецький смак і тих, хто під час війни почав творити нові пісні, так і тих, хто ті пісні співав і популяризував.

Зв'язок з народним мелосом притаманний для значної кількості стрілецьких пісень. Найчастіше ця спільність виявляється мотивною подібністю. Багато спільного є в метро-ритмічній структурі стрілецьких пісень. Як відомо, для української народної музики типовим є початок мотиву на сильній, тобто наголошеній частині такту. Подібною є й з гармонічно-модуляційна тенденція, яка виявляється в переходах з основної тональності до паралельної. Це і є той «оригінальний сумішок мажору з мінором», яким захоплювався колись Микола Лисенко і про який писав у своїх листах до Філарета Колесси [2,с.28].

Поширення і популяризація стрілецьких пісень відбулися надзвичайно швидко. У своїх примітках до «Галицьких пісень» Лева Ревуцького (Київ, 1928) брат композитора Дмитро Ревуцький писав про пісні «Ой та зажурились»

Р. Купчинського і «Їхав стрілець на війноньку» М. Гайворонського, що вони вже під час війни були відомими і популярними по всій території України. Другу з них Микола Леонтович опрацював уже восени 1917 р., вважаючи її за народну пісню. Проте через два роки, в 1919 р., довелося цьому композиторові зустріти в Кам'янці-Подільському автора пісні, де й вияснилось питання авторства.

Влітку 1918 р. під час перебування стрільців на Наддніпрянщині, їхня пісня розвіювала серед місцевого населення недовір'я до одягненого в чужу уніформу війська. Від того і пізнішого часу (Київ, 1919 р.) залишилось багато свідчень про велике враження, яке збуджувала стрілецька пісня: її любили й приймали як свою, рідну. Софія Тобілевиич згадувала ті часи зі зворушенням і, звертаючись до стрільців, писала: «Знайте, що стрілецька ваша пісня не забулась і досі лунає в душах наших» [1, с.27].

Український музичний світ поставився з великою увагою до стрілецьких пісень, починаючи від ранніх років їх створення і від перших друкованих видань 1915 і 1916 років. З величезної кількості обробок і видань стрілецьких пісень слід окремо згадати «Великий співаник Червоної Калини», що з'явився у Львові в 1937 р. Це була найповніша і найбільш вартісна збірка хороших обробок стрілецьких пісень. У ній були вміщені давніші й нові обробки композиторів Філарета Колесси, Олександра Кошиця, Станіслава Людкевича, Пилипа Козицького, Василя Барвінського, Миколи Колесси, Євгена Козака, Бориса Кудрика, Кирила Стеценка, Миколи Леонтовича, Нестора Нижанківського, Зиновія Лиська, Антона Рудницького, Михайла Гайворонського, Ярослава Ярославенка, Анатолія Кос-Анатольського, Дениса Січинського, Романа Сімовича.

Особливістю збірника була не тільки співпраця багатьох визначних композиторів. При його підготовці, якою керував редактор збірника Зиновій Лисько, велася свого роду колективна співпраця авторів над найкращим добром матеріалу і найбільш відповідною мистецькою обробкою. З чисто музичного боку «Сіваник Червоної Калини» приваблює своїм подихом новітньої гармонії і поліфонії.

Дві пісні Романа Купчинського свого часу зацікавили композитора Миколу Фоменка («Як стрільці йшли з України» і «Мав я раз дівчиноньку»). Так постали дві гарні й оригінальні обробки для сольного співу з фортепіано.

Варто окремо згадати інструментальні твори великої форми, для яких стрілецькі пісні стали тематичним матеріалом. Це Стрілецька рапсодія Станіслава Людкевича і Фортепіанна соната Антона Рудницького, яка була нагороджена на Міжнародному композиторському конкурсі у Варшаві 1937 року. Незалежно один від одного композитори вибрали дві пісні: Л. Лепкого «Ой видно село» і Р. Купчинського «Ой та зажурились стрільці січовії». Вжиті без слів обидві стрілецькі мелодії виявили свою чисто музичну і формотворчу вартість.

Стрілецькі пісні були невід'ємною частиною відроджених військових традицій нашого народу. Вони стали новим цінним вкладом у товариське й домашнє музикування, у ті сфери, що мали важливий вплив на музичну культуру в цілому, адже в перші десятиліття ХХ століття був відчутний

сильний вплив російської розважальної пісні, т. з. циганських романсів. Стрілецькі пісні своєю мовою, змістом і духом стали могутньою греблею проти цих впливів. Звуки цих пісень наповнювали і наповнюють концертні зали під час виступів хорів, солістів-співаків та інструментальних оркестрів і ансамблів.

Пісні січових стрільців живуть і житимуть вічно в пам'яті українського народу, бо це – його минувшина, це – його біль, це – його історія. Вони чарують нас високою поезією текстів і самотутністю мелодій, бо їх творцями були люди високих мистецьких обдарувань.

Література

1. В. Витвицький, Михайло Гайворонський: *Життя і творчість [Текст]/ Василь Витвицький. - НАНУ Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича Львів, 2001. -175с.*

2. В.Витвицький, *За океаном: Збірник статей. [Текст]/ Василь Витвицький.- Львівська організація СК України, Львів: 1996. –132с.*

3. С. Павлишин, Ігор Соневицький [Текст]/ Стефанія Павлишин. - Львівська організація СК України Львів: 1995. –99с.

4. Підківка О. *Після довгих років забуття: Про життя і творчість українських композиторів [Текст]/ Олег Підківка.- Львів: 2003. -263с.*

5. Філоненко Л. *Ярослав Барнич: Науково-популярний нарис про життя і творчість.[Текст]/ Людомир Філоненко.- Дрогобич: Відродження, 1999. -149с.*

6. http://uk.wikipedia.org/wiki/Українські_січові_стрільці

УДК 378.637.016: 78.03 (477)

Черкасов В.Ф.

МУЗИЧНО-ОСВІТНЯ СИСТЕМА УКРАЇНИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

В статтє выделены четыре периода развития музыкально-образовательной системы в Украине во второй половине ХХ столетия, связанные с реформированием, перестройкой, модернизацией и интеграцией в европейскую систему сообщества, раскрыты особенности музыкального образования в каждый периоды охарактеризованы соответствующие учебные программы

Ключевые слова: *музыкально-просветительная система, музыка и пение, музыкальное искусство.*

The article highlights the four periods of the development of musical education system in Ukraine in the second half of the twentieth century, associated with the reform, restructuring, modernization and integration into the European Community system, disclosed features of music education in each period characterized by appropriate training programs.

Keywords: *music-education system, music and singing, musical art.*